

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การปฏิรูปการศึกษาตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ในปีพุทธศักราช 2542 หมวด 4 มาตรา 24 ได้ระบุถึงแนวการจัดการศึกษาไว้ว่า การจัดกระบวนการเรียนรู้ ให้สถานศึกษา และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการ จัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน ส่งผลให้การจัดการศึกษาในทุกระดับหันมาให้ความสำคัญกับการจัดการศึกษาที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ รวมทั้งการจัดการศึกษาปฐมวัย ดังนั้นหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 จึงระบุให้การจัดการศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัย เป็นการพัฒนา เด็กปฐมวัยบนพื้นฐานการอบรมเลี้ยงดูและการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ ที่สนองต่อธรรมชาติและพัฒนาการของเด็ก

ธรรมชาติของเด็กปฐมวัยนั้น เด็กเรียนรู้สิ่งต่างๆ รอบตัวผ่านประสบการณ์ทางสุนทรียะ สังเกตได้จากพฤติกรรมที่เด็กแสดงออก การมีความมุ่งมั่นเพื่อที่จะรับรู้ประสบการณ์ใหม่ๆ มีความเปิดเผย เป็นธรรมชาติ อยู่กับปัจจุบัน สนุกสนาน ประหลาดใจ ทิศวง ตื่นเต้น แสดงให้เห็นถึงการ ใช้ประสาทสัมผัสที่เต็มไปด้วยอารมณ์ความรู้สึกกับวัตถุหรือประสบการณ์ เพื่อที่จะเข้าใจสิ่งนั้น ทั้งหมด เด็กๆ จึงมีสุนทรียะมากกว่าผู้ใหญ่ เพราะเด็กเรียนรู้โลกผ่านความรู้สึกทางประสาทสัมผัส ดังนั้นผู้ใหญ่จึงสามารถเรียนรู้เกี่ยวกับสุนทรียะได้มากขึ้นจากการเฝ้าดูเด็กค้นพบโลก (Schirmacher, 1997) นอกจากนั้น การศึกษาการวาดภาพของเด็กระหว่างช่วงอายุ 2-8 ปี พบว่า เด็กวัย 5 ขวบนั้นถือได้ว่าเป็น "ช่วงวัยทองของการสร้างสรรค์งานศิลปะ" เนื่องจากการแสดงออก ทางการวาดภาพของเด็กในวัยนี้จะมีพัฒนาการสูง มีความเชื่อมั่นและกล้าแสดงออกถึงความรู้สึก นึกคิดภายในตนเองออกมา งานศิลปะของเด็กจึงมีความบริสุทธิ์ (Gardner, 1982 อ้างถึงใน Feldman, 1987) เห็นได้ว่าเด็กที่มีช่วงอายุอยู่ระหว่าง 5 ปีนั้น พัฒนาการทางการวาดภาพของเด็ก เทียบได้กับศิลปินและจะลดต่ำลงในช่วงวัยเด็กตอนกลางหรือช่วงอายุประมาณ 8-11 ปี หากเด็กไม่ ได้รับการพัฒนาทางด้านศิลปะอย่างต่อเนื่องในช่วงวัยดังกล่าว จะส่งผลให้การพัฒนาการของเด็ก เปลี่ยนแปลงไปกลายเป็นลักษณะคล้ายรูปตัวแอล "L" ซึ่งจะพบได้ว่า ผู้ใหญ่ที่ไม่ได้เป็นศิลปินหรือ ไม่ได้มีความถนัดทางด้านศิลปะนั้นลักษณะการวาดไม่ต่างไปจากเด็กวัยดังกล่าว (Davis, 1997)

ความสนใจทางด้านดนตรีเริ่มปรากฏในวัยนี้เช่นกัน สังเกตได้จากเด็กปฐมวัยมักพยายาม เลียนแบบเสียงที่ได้ยินเสมอ ถ้าเสียงที่ได้ยินเป็นเสียงการร้องเพลง เด็กจะพยายามร้องตามเสียงที่

ไต่ยืน ซึ่งในระยะแรกๆ อาจฟังดูไม่เป็นทำนอง แต่สังเกตเห็นได้ว่าเด็กเลียนแบบทำนองที่ไต่ยืนโดยการร้อง ซึ่งมีใช้ลักษณะของการพูด ในเวลาต่อมาเด็กอาจจะฮัมทำนองเพลงด้วยตนเอง ซึ่งแสดงว่าเด็กเริ่มมีแนวคิดในการร้องเพลง มีความสนใจและต้องการแสดงออกในทางดนตรี (ณรุทธ์ สุทธิจิตต์, 2537)

ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี (มปป.) กล่าวว่า

*“ศิลปะเป็นเช่นเดียวกับศาสนา ที่บันดาลให้มนุษย์มีมโนธรรมอันสูงส่ง
ประสาทสิ่งสะเทือนใจให้ช่วยขัดเกลาวิญญาณและจิตใจของมนุษย์ให้ผุดผ่อง
ประณีต”*

ศิลปะก่อให้เกิดสุนทรียภาพในจิตใจมนุษย์ มีอำนาจที่ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและจิตใจได้ สะท้อนให้เห็นว่าชีวิตและบุคลิกภาพของเราได้รับอิทธิพลจากการเติบโตทางด้านสุนทรียะ ซึ่งมีใช้สำคัญต่อบุคคลเท่านั้น แต่ในบางกรณีมีผลต่อสังคมโดยรวมด้วย เมื่อจิตใจขาดความเป็นระบบระเบียบ ย่อมเกิดความระส่ำระสายขึ้นในบุคคล ถ้าบุคคลในสังคมจำนวนมากเป็นเช่นนั้น อะไรจะเกิดแก่สังคมหรือวัฒนธรรมนั้น

สุนทรียะเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งต่อความเป็นระบบระเบียบของการคิด การรู้สึก การรับรู้ และการแสดงออก เป็นสิ่งที่สัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับบุคลิกภาพของมนุษย์อย่างใกล้ชิดที่สุด แต่ศักยภาพทางสุนทรียะนั้นเป็นสิ่งที่ไม่สามารถสอนให้เกิดขึ้นได้ จากการเรียนรู้สั่งสอนอย่างจริงจังจากครู แต่เป็นสัญชาตญาณที่ผุดขึ้นเอง และงอกงามเติบโตได้จากการปะทะสัมผัสกับงานศิลปะ หรือจากการทำงานศิลปะ จากการเห็นและซึมซับความเป็นระบบระเบียบของการแสดงออกอันงดงามของถ้อยคำ บริเวณว่าง จังหวะ เสียง เส้น รูปร่าง รูปทรง สี การเคลื่อนไหว หรือการผสมผสานของส่วนประกอบเหล่านี้ในผลงานศิลปะ หรือสื่อศิลปะหลากหลายประเภท หลักการด้านศิลปะเป็นวิชาการสำหรับครูมิใช่เรื่องของนักเรียน ครูจึงจำเป็นต้องรู้หลักการ เพื่อเป็นแนวทางการจัดการเรียนการสอนศิลปะ (Lowenfeld และ Brittain, 1964) แต่จากการศึกษาสภาพและปัญหาการเรียนการสอนศิลปะศึกษาของครูปฐมวัย ในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร (สุดารัตน์ เพชรวิจิ, 2539) พบว่า ครูปฐมวัยยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับศิลปะศึกษา ถึงแม้ว่าในชั้นเรียนจะมีการจัดกิจกรรมศิลปะอย่างหลากหลาย และเป็นประจำ แต่ครูไม่ได้ตระหนักว่า กิจกรรมใดที่ช่วยส่งเสริมประสบการณ์สุนทรียะให้กับเด็ก ครูกำหนดจุดมุ่งหมายของกิจกรรมศิลปะเป็นเพียงกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ ส่งเสริมการใช้กล้ามเนื้อเล็กและกล้ามเนื้อใหญ่ มองข้ามคุณค่าทางด้านสุนทรียะ ซึ่งปัญหาเหล่านี้อาจสืบเนื่องมาจาก การสอนสุนทรียภาพยังไม่มีหลักเกณฑ์ที่แน่ชัด และยังไม่ปรากฏว่ามีทฤษฎีใดที่กำหนดเป็นแนวทางในทางปฏิบัติให้แก่ครูได้ (ไธมาส บุญ

ครองสุข, 2521) และยังพบว่านักวิชาการของไทยที่สนใจทางด้านสุนทรียศาสตร์มีอยู่น้อยมาก ทั้ง ๆ ที่สุนทรียศาสตร์เป็นรากฐานสำคัญของศิลปะทุกแขนง แต่ตำราภาษาไทยกลับมิให้ศึกษาเพียงไม่กี่เล่ม (จรุญ โกมุทร์ตานนท์, 2539)

แนวคิดทางการศึกษาของวอลดอร์ฟ และเรกจิโอ เอมีเลีย เป็นนวัตกรรมทางการศึกษา ที่ให้ความสำคัญกับหลักสูตรที่มีศิลปะเป็นฐาน และให้ความสำคัญกับการส่งเสริมประสบการณ์สุนทรียะให้กับเด็กปฐมวัย แนวการศึกษาของวอลดอร์ฟ เป็นแนวคิดทางการศึกษาที่ยึดมนุษยปรัชญาของ Rudolf Steiner เป็นรากฐานในการจัดการศึกษา จากงานวิจัยนวัตกรรมการศึกษาอธิบายว่า แนวการศึกษาของวอลดอร์ฟ เป็นแนวคิดทางมนุษยปรัชญาที่มี รากฐานมาจากการศึกษาด้านจิตวิทยาการศึกษา กลุ่มเดียวกันกับแนวคิดทางการศึกษาแบบมอนเตสซอรี และแนวการศึกษาแบบนิวโอฮิวแมนนิส (พิภพ ธงไชย, 2543) โดยโรงเรียนแนววอลดอร์ฟดำเนินถึงศิลปศึกษาในแนวทางแห่งปรัชญาการศึกษาด้วย ศิลปะจึงไม่ได้คงอยู่แต่ในการเรียนการสอนศิลปะเพียงเท่านั้น โรงเรียนแนววอลดอร์ฟได้นำศิลปศึกษามาใช้ในการจัดการเรียนการสอนทุกด้าน Torin (แปลโดยจันทร์เพ็ญ, 2541) กล่าวถึงความสำคัญของศิลปะไว้ว่า ศิลปะสามารถสนองต่อการศึกษานวอลดอร์ฟที่ว่า ศิลปะเป็นทั้งการเล่นและความรู้ ศิลปะเป็นความจริงที่ได้รับการส่งเสริมและเปิดเผยโดยความงาม ศิลปะสามารถชุบชีวิตทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบด้าน ศิลปะจะทำให้สิ่งที่หยุดนิ่งเกิดการเคลื่อนไหว และสิ่งสำคัญคือ ศิลปะทำให้เกิดการศึกษาได้อย่างทั่วทุกด้านของมนุษย์ อีกทั้งในงานศึกษาวิจัยถึงมุมมอง และการจัดการศึกษาแบบวอลดอร์ฟในต่างประเทศ พบว่าโรงเรียนแนววอลดอร์ฟมีรูปแบบการให้การศึกษาเด็กโดยองค์รวม ใช้การบูรณาการผ่านการทำงานทางศิลปะและวิชาการ กล่าวคือในด้านองค์ความรู้ของหลักสูตรมีการจัดบูรณาการศิลปะกับทุกวิชาที่เรียนทำให้เกิดการสอนอย่างเป็นศิลปะ (Easton, 1992)

แนวการศึกษาเรกจิโอ เอมีเลีย ได้รับอิทธิพลความคิดทางการศึกษาและสุนทรียศาสตร์จาก John Dewey ที่เชื่อว่าการสร้างสรรค์และการซาบซึ้งความงามเป็นสิ่งจำเป็นทางการศึกษา และปฏิเสธการแบ่งแยกศิลปกรรมและประยุกต์ศิลปะออกจากกัน แนวคิดทางด้านประสบการณ์สุนทรียะของ Dewey เปิดกว้างเป็นอย่างมาก ทั้งศิลปะ ธรรมชาติ และประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน ประสบการณ์สุนทรียะของเขาอยู่เหนือออกไปจากประสบการณ์เพียงวัตถุศิลปะในพิพิธภัณฑ์เท่านั้น นอกจากนั้นแล้ว Dewey ยังเชื่อว่า ภาระสำคัญของสุนทรียศาสตร์ คือ การเชื่อมโยงระหว่างศิลปะกับเหตุการณ์ประจำวัน การกระทำ และความหล่อหลอมต่างๆ เป็นการสร้างสรรค์สมรรถภาพทางประสบการณ์ Dewey ยืนยันว่า "ศิลปะคือประสบการณ์" ประสบการณ์เสริมสร้างสมรรถภาพทางสุนทรียะ (วิรุณ ตั้งเจริญ, 2535) นอกจากนั้น แนวการศึกษาเรกจิโอ เอมีเลีย ยังมองว่าการแสดงออกทางศิลปะของเด็กที่ผ่านสื่อกลางที่หลากหลาย เป็นความสามารถในการสื่อสารอุปมาอุปไมยเป็น "ร้อยภาษา"

แนวคิดทางการศึกษาวอลดอร์ฟ และเรกจิโอ เอมีเลีย ไม่ได้มีหลักการจัดสุนทรียศึกษาไว้อย่างชัดเจน ไม่ใช่เทคนิคการสอนที่เรียนได้โดยตรงจากการเลียนแบบผู้อื่น และไม่ใช่แผนการสอนสำเร็จรูปที่เขียนไว้ให้ทุกคนนำไปใช้ได้เหมือนกัน ซึ่งการนำแนวคิดของนักการศึกษา หรือนำนวัตกรรมทางการศึกษาไปใช้ในการปฏิรูปการเรียนการสอน ผู้ใช้นวัตกรรมต้องมีความรู้ความเข้าใจในปัจจัย 3 ประการคือ ความเชื่อ (belief) ความเข้าใจในทฤษฎี (theory) และความสามารถในการปรับการสอน (practice) ซึ่งปัจจัยทั้ง 3 ประการนี้มีความสำคัญเท่าเทียมกัน งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาการประยุกต์ใช้แนวคิดทางการศึกษาวอลดอร์ฟและเรกจิโอ เอมีเลีย ในการจัดสุนทรียศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัย

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาการจัดสุนทรียศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัย ในโรงเรียนที่ประยุกต์ใช้แนวคิดทางการศึกษาวอลดอร์ฟ
2. เพื่อศึกษาการจัดสุนทรียศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัย ในโรงเรียนที่ประยุกต์ใช้แนวคิดทางการศึกษาเรกจิโอ เอมีเลีย

คำถามวิจัย

1. โรงเรียนที่ประยุกต์ใช้แนวคิดทางการศึกษาวอลดอร์ฟ และเรกจิโอ เอมีเลีย จัดสุนทรียศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัยอย่างไร
 - 1.1 ผู้บริหารและครูในแต่ละโรงเรียน มีการรับรู้แนวคิดเกี่ยวกับสุนทรียศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัยอย่างไร
 - 1.1.1 ผู้บริหารและครูในแต่ละโรงเรียน มีการรับรู้ในทัศน์ (Concept) เกี่ยวกับสุนทรียศึกษาอย่างไร
 - 1.1.2 ผู้บริหารและครูในแต่ละโรงเรียน บรรยายถึงลักษณะเฉพาะของประสบการณ์สุนทรียะของเด็กปฐมวัยอย่างไร
 - 1.1.3 ผู้บริหารและครูในแต่ละโรงเรียน มีการรับรู้เกี่ยวกับการจัดกิจกรรมศิลปะ (กิจกรรมทัศนศิลป์ กิจกรรมดนตรี กิจกรรมเคลื่อนไหว และกิจกรรมทางภาษา)อย่างไร ในการส่งเสริมประสบการณ์สุนทรียะให้กับเด็กปฐมวัย

1.1.4 ผู้บริหารและครูในแต่ละโรงเรียน ให้คำจำกัดความบทบาทของตนเองอย่างไร ในการส่งเสริมประสบการณ์สุนทรียะให้กับเด็กปฐมวัย

1.2 ครูในแต่ละโรงเรียนนำแนวคิดไปประยุกต์ใช้ในการจัดสุนทรียศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัยอย่างไร

1.2.1 ครูแต่ละโรงเรียน จัดสิ่งแวดล้อม สื่อการสอน และกิจกรรมอย่างไร ในการส่งเสริมประสบการณ์สุนทรียะให้กับเด็กปฐมวัย

1.2.2 ครูแต่ละโรงเรียน มีปฏิสัมพันธ์กับเด็กอย่างไร ในการส่งเสริมประสบการณ์สุนทรียะให้กับเด็กปฐมวัย

2. โรงเรียนที่ประยุกต์ใช้แนวคิดทางการศึกษาวอลดอร์ฟและเรกจิโอ เอมีเลีย จัดสุนทรียศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัยเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร

ขอบเขตของการวิจัย

1. การศึกษาการจัดสุนทรียศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัย ในโรงเรียนที่ประยุกต์ใช้แนวทางการศึกษาวอลดอร์ฟและเรกจิโอ เอมีเลีย มุ่งศึกษาเกี่ยวกับ

1.1 แนวคิด ความเชื่อ ของผู้บริหารและครู ในการจัดสุนทรียศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัย

1.2 แนวปฏิบัติในการจัดสิ่งแวดล้อม สื่อการสอน กิจกรรม บทบาทครู ที่แต่ละโรงเรียนจัดขึ้น

2. กรณีศึกษาที่ใช้ในการวิจัยนี้ จำนวน 2 โรงเรียน เป็นโรงเรียนที่ประยุกต์ใช้แนวทางการศึกษาวอลดอร์ฟและเรกจิโอ เอมีเลีย

2.1 โรงเรียนที่ประยุกต์ใช้แนวทางการศึกษาวอลดอร์ฟ 1 โรงเรียน

2.2 โรงเรียนที่ประยุกต์ใช้แนวทางการศึกษาเรกจิโอ เอมีเลีย 1 โรงเรียน

3. ระยะเวลาเก็บรวบรวมข้อมูล 1 ภาคการศึกษา (5 เดือน) ภาคต้น ปีการศึกษา 2547

นิยามคำศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

สุนทรียศึกษา หมายถึง การจัดการศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียนเกิดความซาบซึ้งในคุณค่าของ ความดี ความงาม ความไพเราะ ปราณีต และเป็นการพัฒนาความไวในการรับรู้ความรู้สึกสุนทรีย ที่มีอยู่ในตัวผู้เรียนให้สูงขึ้น ด้วยการสร้างสิ่งแวดล้อมที่ให้ความสำคัญกับการค้นพบอิสระภาพของ

ตนเอง ส่งเสริมประสบการณ์ที่ทำให้ผู้เรียนค้นพบแนวทางใน การรับรู้ที่หลากหลาย ส่งเสริมการใช้สติปัญญา จินตนาการ และส่งเสริมพัฒนาการทางด้านอารมณ์และความรู้สึกให้สูงขึ้น จากการทำงานศิลปะทุกแขนง พิจารณาคุณค่าของงานศิลปะ และการได้สัมผัสกับความงดงามของธรรมชาติ

ประสบการณ์สุนทรีย์ หมายถึง ความรู้สึกที่เกิดจากการมองปรากฏการณ์ และรับรู้คุณค่าที่มีอยู่ภายในประสบการณ์นั้นๆ เป็นความพึงพอใจ อิ่มเอิบใจ และเป็นความซาบซึ้งในความดี ความงาม ความไพเราะของประสบการณ์ ประสบการณ์สุนทรีย์ทำให้เกิดอารมณ์ร่วม และคล้อยตาม เกิดความเพลิดเพลิน รู้สึกผ่อนคลาย

กิจกรรมศิลปะ หมายถึง กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อมโยง ระหว่างภาพลักษณ์ของสิ่งต่างๆ ไปสู่ภาษา ไปสู่ความคิด และไปสู่ความรู้สึก ซึ่งสำหรับเด็กปฐมวัยนั้น หมายถึง กิจกรรมวาดภาพ กิจกรรมระบายสี กิจกรรมปั้น และงานประดิษฐ์ ดนตรีและการเคลื่อนไหว นิทานหรือเรื่องเล่าต่างๆ และวิธีการเล่าเรื่อง

โรงเรียนที่ใช้แนวคิดทางการศึกษาออลดอร์ฟ หมายถึง โรงเรียนที่มีแนวคิดความเชื่อตามหลักมนุษยปรัชญาของ Rudolf Steiner ในการจัดการศึกษาของโรงเรียน นำศิลปะศึกษามาใช้ในการจัดการเรียนการสอนทุกด้าน ให้การศึกษาเด็กโดยองค์รวม ใช้การบูรณาการผ่านการทำงานทางศิลปะและวิชาการ กล่าวคือในด้านองค์ความรู้ของหลักสูตรมีการจัดบูรณาการศิลปะกับทุกวิชาที่เรียน ทำให้เกิดการสอนอย่างเป็นศิลปะ

โรงเรียนที่ใช้แนวคิดทางการศึกษาเรกจิโอ เอมิเลีย หมายถึง โรงเรียนที่มีแนวคิดความเชื่อตามแนวคิดในการจัดการศึกษาของ Malaguzzi เป็นหลักในการจัดการศึกษาของโรงเรียน ได้รับอิทธิพลความคิดทางการศึกษา Progressivism ของ Dewey และ Constructivism ของ Vygotsky ที่เชื่อว่าการเรียนรู้ต้องเกิดจากความสนใจของผู้เรียนที่จะเรียนรู้และลงมือปฏิบัติ เพื่อก่อให้เกิดประสบการณ์ตรงที่จะนำไปสู่การเรียนรู้ในตัวผู้เรียน การศึกษาไม่ใช่การกำหนดบทเรียนไว้ล่วงหน้าตายตัว และเชื่อว่าการสร้างสรรค์และการซาบซึ้งความงามเป็นสิ่งจำเป็นทางการศึกษา และปฏิเสธการแบ่งแยกศิลปกรรมและประยุกต์ศิลปะออกจากกัน แนวคิดทางด้านประสบการณ์สุนทรีย์เปิดกว้างเป็นอย่างมาก ทั้งศิลปะ ธรรมชาติ และประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน ประสบการณ์สุนทรีย์ของเขาอยู่เหนือออกไปจากประสบการณ์เพียงวัตถุศิลปะในพิภพทัศน์เท่านั้น "ศิลปะคือประสบการณ์" ประสบการณ์เสริมสร้างสมรรถภาพทางสุนทรีย์

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. ได้มุมมองเชิงทฤษฎีและการปฏิบัติเกี่ยวกับสุนทรียศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัยที่ชัดเจนและกว้างขึ้น
2. พบทางเลือกในการจัดสุนทรียศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัย ในบริบทของโรงเรียนไทย
3. ทำให้ทราบถึงแนวทางในการจัดสุนทรียศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัย เพื่อส่งเสริมประสบการณ์สุนทรียะเด็กปฐมวัยได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นต่อไป